

розвиток вузів культури й мистецтв в Україні в радянський період. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук. - К., 1996. - С.31-32; 10. Берендей Н. Досі незнаний світові // Українська культура. - 1996.- № 5. - С. 28; 11. Калінічева Г.І. Українсько-німецькі наукові зв'язки у 20-х на початку 30-х рр. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук. - Донецьк., 1996. - С. 115; 12. Кривицька.О. Українська інтелігенція - головний суб'єкт національної революції (1917-1918 рр.) !? Учитель. 2000. - № 1-3. - С.58-61; 13. Коцур. В., Тарапон.О. Інтелігенція і формування інтелекту нації (20-30-і рр.. XX ст.) // Рідна школа. - 1998. - № 9. - С. 13-21.

Т.І.Малєєва

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ МІСТА ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Упродовж короткого за історичним відліком періоду державної незалежності українці принципово змінили погляди на власну історію, ба навіть з подивом виявили, що вона існує. До історичних праць і народної пам'яті повернуті тисячі імен гідних українців, що їх зусиллями творилась культура, економіка, наука, мистецтво, політика, проте які були забуті й викреслені у часи тоталітарного режиму. Водночас неповнота етнонаціонального вияву, ослаблене почуття національної гордості, суспільна недостача здорового, дієвого патріотизму не роблять вітчизняну історію фактом масової свідомості, при цьому результати дослідження¹, проведеного у Центрі українознавства Київського національного університету ім.Т.Шевченка, чинників, які впливають на визначення етнічної ідентичності, показують, що поряд з включеністю у національну культуру та володіння мовою, третє місце займає знання історії, літератури, мистецтва. Попри те, що вже закінчили середню школу діти, які не вивчали "Історію СРСР" та уможливилися наукові дослідження таких проблем, що за радянських часів і, здавалось, назавжди, були "білими плямами", проблема національності самоідентифікації є ключовою для українського суспільства. Вочевидь, лише вивчення "Історії України" у середній школі та дублювання цього ж з курсу у вищій не є достатніми для самоусвідомлення українців. У той же час широке включення як до навчального процесу, так і до просвітницької роботи фактів регіональної історії спроможне сформувати відчуття особистого долучення до історичного процесу, розуміння його неперервності і тягlostі.

Біля витоків історичного краєзнавства як напрямку наукових досліджень в Україні помітною є постать доктора історичних наук, професора кафедри соціально-політичних наук Кременчуцького державного політехнічного університету Льва Ісаковича Свселевського (з 1995 р. мешкає у США). Починаючи з 1964 р., упродовж трьох десятиліть він, крок за кроком відшукуючи й оприлюднюючи малознані факти з історії м.Кременчука, був творцем його літописної історії.

Вперше після праці Ф.Ніколайчика 1891 р. "Город Кременчуг", виданої у С-Петербурзі у 1965 році, Л.Свселевський підготував краєзнавчий нарис "Кременчук" обсягом у 126 аркушів. Після кількох перевидань на його основі видрукували путівник та фотоальбом з однойменною назвою. Підготовлені вченим його численні історичні довідки про місто Кременчук вмішені у томі "Полтавська область" фундаментальної "Історії міст і сіл Української РСР", у четвертому томі "Української радянської енциклопедії" та в енциклопедичному довіднику "Полтавщина". Л.Свселевський - один з авторів історичних досліджень "Реабілітовані історією" та "Репресоване краєзнавство". У кінні 1980-х — на початку 90-х рр., скориставшись нечуваними можливостями часів перебудови, наполегливо працював в архівах КДБ СРСР. Завдяки пошукам вченого на підставі архівних матеріалів, зустрічей з членами родин репресованих з історичного небуття повернуті імена десятків жертв сталінських репресій та голодомору.

Наслідком багаторічної праці вченого-краєзнавця, його постійного наукового пошуку стало офіційне визнання подвигу членів підпільних антифашистських груп, що діяли на Кременчуччині. Нарис історії їх боротьби - "Чуєш, Дніпре" (1966 р.) як і повісті про Кременчуцьку дивізію народного ополчення "Мост" (1983 р.) та "Ополченцы" (1991 р.), стали політичною, науковою і суспільною подією у житті міста Кременчука.

Публікації Л.Євселевського і сьогодні займають провідне місце в бібліографії історії Кременчука, позаяк вчений завжди керувався незаперечним науковим принципом - спиратися лише на перевірені архівні дані.

Педагогічна діяльність Л.Євселевського розпочалась у міському медичному училищі. Лей факт біографії є значущим через призму історичних пошуків вченого та простеження зв'язку і спадкоємності поколінь наукової інтелігенції міста: доктор історичних наук Лев Євселевський повернув до історичної пам'яті міста ім'я доктора медицини Овксентія Богаєвського. Донедавна відомий лікар, який присвятив розвитку медицини в Україні 50 років життя, з них 30 років Кременчуку, фонд котрого створений в Українському Музеї медицини, а діяльність у галузі хірургічної допомоги висвітлена у підручнику "Історія медицини" для медичних інститутів, виявився зовсім викресленим з історії міста.

Організатор охорони здоров'я в Україні, громадський діяч, історик медицини, блискучий хірург, засновник фельдшерсько-акушерської школи, голова міського Товариства лікарів Овксентій Трохимович Богаєвський народився 1848 р. у Миргородському повіті Полтавської губернії. Дитинство та юність хлопчика з бідної селянської родини, як і все подальше життя, багаті знаковими доленосними зустрічами. Місцевий священик, навчаючи рамоті, помітив обдарованість дитини і умовив батька віддати сина до Миргородського повітового трикласного училища, де він знайомиться з Іваном Зубковським (у майбутньому засновник Миргородського курорту), з яким надалі йшли пліч-о-пліч по життю: разом вчилися у Полтавській класичній гімназії, у Київському університеті Святого Володимира, підтримували один одного на лікарському поприщі. Величезний вплив на формування особистості майбутнього доктора медицини справила зустріч з письменником народницького спрямування Анатолієм Свидницьким, автором роману-хроніки "Дюборацькі", котрий саме у роки навчання О.Богаєвського в училищі викладав там російську мову.

Закінчивши у 1874 р. медичний факультет Київського університету зі званням "лікар" -а наступного року курси вдосконалення при С-Петербурзькій медико-хірургічній академії. О.Богаєвський, всупереч перспективі блискучого хірурга, обрав службу земського лікаря у Миргородському повіті. Щоб мати змогу впливати на прийняття земством рішень щодо медичного обслуговування селянства, лікар О.Богаєвський балотувався та був обраний членом губернського земства від дрібних землевласників. Коли на перешкоді постала відсутність у нього майнового ценза, О.Богаєвський придбав за 50 крб. 19 десятин непридатних пісчаних ґрунтів і отримав право балотуватись.

Відтак, після обрання 1882 р. губернським земським зібранням О.Богаєвського керівником секції дільничної медицини розпочинається громадська діяльність земського лікаря, яку він не полишав до останніх днів життя. Як керівник секції О.Богаєвський вирішував широке коло проблем, пов'язаних з організацією лікувальної та санітарно-просвітницької справи, із запровадженням медико-санітарної статистики тощо.

Успішну діяльність лікаря О.Богаєвського, зростання його авторитету помітили у губернському земстві, запропонувавши у 1883 р. посаду старшого лікаря Кременчуцької губернської земської лікарні, яку він обіймав до 1913 р. Керівництво великим лікувальним закладом (на 120 ліжок) відкривало перед лікарем Богаєвським широкі горизонти і, водночас, висувало підвищені вимоги. Насамперед, старший лікар, який за традицією очолив хірургічне відділення, пріоритетним напрямком визначив хірургічну допомогу, а відтак почав посилено займатись вдосконаленням хірургічної техніки. Невдовзі хірургічна діяльність Кременчуцької лікарні, пов'язана з успіхами лікаря Богаєвського, отримала визнання у колег і пацієнтів. Блискучий хірург-практик, який виконував усі відомі хірургічні операції, О.Богаєвський до того ж активно займався науковими пошуками, публікуючи результати (так, у 1885 р вперше в Україні Богаєвський зробив гастротомію стравохода онкохворому з позитивним підсумком) у провідних медичних часописах.

Вчений був делегатом ряду Міжнародних з'їздів хірургів у Берліні, Парижі, Москві, Брюсселі, брав участь у роботі майже всіх Пироговських з'їздів. Про науковий авторитет

лікаря Богаєвського і рівень медичної допомоги у Кременчуцькій губернській лікарні свідчить такий надзвичайний факт з літопису земської медицини: у 1896 р. 31 учасник Пироговського з'їзду у Києві відвідали Кременчуцьку лікарню і були вражені майстерністю і філігранною хірургічною технікою О.Богаєвського.

Науковою роботою займались також колеги хірурга Богаєвського, якими було зроблено 138 доповідей та повідомлень на з'їздах, опубліковано 15 наукових праць. У числі учнів О.Богаєвського, що вийшли зі стін Кременчуцької лікарні, відомі свого часу лікарі-хірурги О.Орловський (Полтавська земська лікарня), І.Рубцов (завідувач земської лікарні у м.Миргороді), В.Брюно (приват-доцент Київського університету), І.Кузнецов (земський лікар Хорольського повіту) та ін.

Зусиллями О.Богаєвського була зібрана та містилась при лікарні різнопланова колекція патологоанатомічних та хірургічних препаратів, які потім були передані Київському та Новоросійському університетам.

Оцінивши здобутки О.Богаєвського як земського лікаря, організатора медицини, науковця, видатного хірурга, Вчена рада медичного факультету Київського університету Святого Володимира у 1911 р. на підставі мотивованого подання професорів А.М.Волковича, І.І.Морозова та О.Д.Павловського прийняла рішення про присудження О.Т.Богаєвському наукового ступеня доктора медицини без захисту дисертації.

Особливою сторінкою діяльності лікаря О.Богаєвського була його участь у роботі Товариства лікарів Кременчука, створеному за його безпосередньої участі. У 1885 р. гурток лікарів-одномудців звернувся з відозвою до лікарів міста з пропозицією об'єднатись у Товариство для взаємного обміну клінічними спостереженнями, практичними розробками та науковими напрацюваннями, з метою поширення серед верств населення санітарно-гігієнічних знань та з наміром детального вивчення санітарного стану м.Кременчука та Кременчуцького повіту. Потреба в об'єднанні зусиль лікарів була особливо гострою через високу, особливо дитячу, смертність. Пропозицію підтримали і після затвердження Статуту Товариства міністром внутрішніх справ почалась його плідна багаторічна діяльність. У 1887 р. на внески членів Товариства, благодійні пожертви та кошти від проведених Товариством платних заходів, у центрі міста відкрили давно очікуваний "Лікувальний заклад для відвідувань бідними хворими". Члени Товариства лікарів здійснювали прийом, давали поради і рекомендації, робили щеплення проти віспи та дифтерії, оглядали жінок-годувальниць, відпускали ліки 90 хворим безкоштовно, решті - з 50 % знижкою. Через два роки при Кременчуцькій лікарні Товариство відкрило перше у місті пологове відділення - безкоштовний притулок на 4 ліжка, а у 1890 р. організувало хіміко-бактеріологічну лабораторію.

Тоді ж започаткували регулярні профілактичні огляди учнів міських училищ, відкрили лекторій з медицини та гігієни, а під час спалаху холери, крім проведення роз'яснювальних заходів, видрукували брошуру "О мерах борьбы с холерой и ее предупреждении". У 1898 р. зусиллями Товариства у місті створюється Община сестер-жалібниць Червоного Хреста для догляду за хворими вдома. Показовим у сенсі характеристики громадянської зрілості, інтелігентності та рівня демократичності членів Товариства лікарів є такий факт: у 1902 р. на відзнаку 40-ї річниці звільнення селянства від кріпацтва ухвалили викорінити звертання на "ти" у стосунках з хворими. На момент становлення громадянського суспільства і здобуття селянством громадянських свобод такий крок був, безумовно, виявом гуманності та прикладом поваги до людської особистості.

Суттєвим предметом опіки Товариства була також охорона та організація праці медичних працівників. Так, починаючи з 1902 р., лікарі-члени Товариства, а з 1902 року увесь медичний персонал, отримали дозвіл на один вихідний щотижня (до того такими були дні відпустки та свят).

Товариство упродовж всього періоду своєї діяльності усіма доступними засобами брало найактивнішу участь у боротьбі з таким страшним соціальним лихом як туберкульоз. Так, при лікарні Товариства створили "Лігу боротьби з туберкульозом" з відділенням на

плка ліжок. А копітка робота щодо залучення широкої громадськості на подолання загрози туберкульозу втілювалась у протитуберкульозній санаторій, збудований у приміському селі Г.:~оках на зібрані благодійні пожертви .

Підвищення професійної майстерності та поглиблення теоретичних знань лікарями :-в одним з напрямків роботи Товариства. Постійний обмін досвідом роботи, поєднання клінічних спостережень з науково-практичними дослідженнями та публікація наукових -рад у медичних часописах, а також у "Трудах", що їх видавало Товариство, забезпечували високий фаховий рівень лікарів Кременчуцької губернської земської лікарні.

У числі започаткувань, що є особливо важливим життєвим здобутком Овксентія Гтюхимовича Богаєвського, - відкриття у Кременчуці жіночої фельдшерсько-акушерської ттколи. згідно рішення хххїх сесії Полтавського губернського земського зібрання, у вересні 1904 р. у Кременчуці створили школу з метою підготовки фельдшерниць-акушерок для лікувальних закладів Полтавського земства, директором якої призначили ~ 7.Богаєвського. Готуючись до відкриття школи, О.Богаєвський ґрунтовно вивчив хобливості навчального процесу у земських фельдшерських школах інших губерній, під ±:го керівництвом створювався Статут та розроблявся кошторис. Школа була розрахована і60 осіб з терміном навчання 4 роки. Приймались особи жіночої статі у віці від 18 до 31 т. ку. що закінчили не менше як чотири класи гімназії. При прийомі перевагу надавали жінкам, що народились або мешкали у Полтавській губернії, та стипендіаткам від земств, які склали 3А від числа вступників, навчалися за рахунок земств і після закінчення навчання «тли відпрацювати у земських лікувальних закладах. Серед учениць переважали діти або дружини (подаючи документи при вступі, додавали дозвіл від батьків або чоловіка) козаків, 'с-шан, духовних осіб та чиновників. Викладали клінічні дисципліни провідні лікарі міста, . 7.Богаєвський читав курси хірургії, гінекології та медичної статистики. Педагогічна рада Ф±_дашерсько-акушерської школи постійно дбала про вдосконалення навчальних планів та програм, приміром з метою фундаментальної підготовки учениць додали вивчення хімії.

-хтоюючи необхідність постійної бази виробничої практики, директор О.Богаєвський ;ттїмав дозвіл від губернської земської управи на переведення школи у 1907 р. на територію :чолованої ним земської лікарні. Така реорганізація дозволила залучити кожен ученицю до 'езпосередньої медичної практики: від занять з діагностики та участі у догляді за хворими на чтлодших курсах до виконання обов'язків у всіх відділеннях лікарні спочатку під наглядом лткарів-виноіадачів, а зрештою і самостійно на старших курсах.

Перший випуск Кременчуцької жіночої фельдшерсько-акушерської школи (31 особа) глбувся у 1908 р. За директорства О.Т.Богаєвського до 1913 р. школу закінчило 172 особи, а де- подій 1917 р. - 300. У 2004 р. Кременчуцьке медичне училище святкуватиме 100-річчя від дня заснування.

Упродовж роботи на посаді керівника лікувальної установи О.Т.Богаєвський спирався Нї. досвід своїх попередників, що зрештою спонукало його до узагальнення здобутків та тддбиття певних підсумків діяльності лікарні. Напружена дослідницька робота в архівах над вивченням державних актів, звітів попередників тощо втілювалась у фундаментальну працю О.Богаєвського як історика медицини, яку він завершив у 1912 році, "Кременчугская Губернская Земская больница (1804-1912 гг.), исторический очерк и нынешнее ее ссстояние", присвячену 50-й річниці діяльності (1864-1914) Полтавського губернського хчетва. В історичному нарисі, над підготовкою якого О.Богаєвському допомагали працювати лікарі І.Рубців, М.Добровольський, В.Лизогуб та ін., охоплений понад столітній -еод від дня заснування, поданий розлогий аналітичний та статистичний матеріал, висвітлюються долі людей-фельдшерів, лікарів, сестер-жалібниць. з якими пов'язана історія лікарні. Позаяк заснування лікарні у м. Кременчуці припадає на момент запровадження адміністративної одиниці "губернія" та введення у дію "Положення про управління благодійними закладами у губерніях Чернігівській і Полтавській", що відображене у нарисі О.Богаєвського. Праця вченого є джерелом для вивчення не лише історії медицини в Україні,

а й історії місцевого самоврядування, соціального захисту населенню, участі земств в організації охорони здоров'я та ін.

Історія Кременчуцької лікарні О.Т.Богаєвського - це також приклад визнання заслуг і шанобливого ставлення до своїх попередників, зокрема він віддає належне керівнику лікарні у 1873-82 рр. лікарю О.Герасимовичу.

У 1913 р. після непорозуміння із земством з приводу чергових прогресивних започаткувань О.Богаєвський залишив посаду і керівника лікарні, і директора фельдшерсько-акушерської школи. Проте до останніх днів життя лікар О.Богаєвський безоплатно надавав хірургічні консультації.

У 1925 р. громадськість міста широко відзначила 50-річний ювілей діяльності О.Богаєвського у галузі медицини, у цьому ж році перший обласний з'їзд хірургів Лівобережної України у м.Харкові частину своєї роботи присвятив вшануванню визначного хірурга. Помер О.Т.Богаєвський у віці 82 років у грудні 1930 р. та похований на міському цвинтарі.

У 80-ті роки ХХ ст. дискредитуючими діями та публікаціями одного з працівників міського відділу охорони здоров'я ім'я О.Богаєвського було вилучене з історії міста, навіть на урочистостях з нагоди 100-річчя Товариства Кременчуцьких лікарів про нього не згадали.

Вже у часи незалежності України О.Т.Богаєвський посів належне місце у розбудові вітчизняної медицини. Проте ухвала щодо присвоєння вулиці "40 років Жовтня", на якій дотепер знаходиться лікарня, імені доктора О.Богаєвського, прийняте міськрадою ще у 1992 р. так і залишилось на папері.

Отож, проблема творення регіональної історії, а понад це усвідомлення того, що ми є нащадками гідних нашої пам'яті і вшанування особистостей, котрі високопрофесійно, натхненно і талановито виконуючи свій обов'язок, служили Україні, лише на початку вирішення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С., Воропаєва Т. Мовна ідентичність та національна самосвідомість громадян України //Українознавство.- 2003. Календар-щорічник. -, К.,2002.- С. 128-134; 2.Богаєвський А.Т. Кременчугская губернская земская больница (1804-1912). Исторический очерк и нынешнее ее состояние.- Кременчуг, 1914; 3.Верхратский С.А. Первые городские и уездные врачи и первые больницы на Украине //Сб.очерков истории медицинской науки и здравоохранения на Украине,- К., 1954; 4.Верхратський С.А. Історія медицини. Підручник для медичних інститутів,- К., 1988; 5.Свєселєвський Л.І., Федько В.Т. Богаєвський О.Т. - лікар, громадський діяч,- Кременчук, 1995; 6.Фабрикант М.В. Краткое сведение о жизни и деятельности д-ра медицины А.Т.Богаевского //Труды первого обласного съезда хирургов Левобережной Украины. Научная ассоциация медсантруд.-Харьков, 1925.

С.І.Дровозюк

СІЛЬСЬКІ ВЧИТЕЛІ У КУЛЬТУРНО-ДУХОВНИХ ПРОЦЕСАХ 20-30-Х РР. ХХ ст. (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Після виходу української історичної науки з радянського історіографічного простору, де історія творилася за єдиними канонами імперського центру, перед нею гостро постала проблема пошуку нової історичної парадигми. "Як писати історію?" - ось запитання, яке ставлять перед собою і на яке намагаються дати відповідь чимало сучасних істориків. Осмислення здобутків світової історичної науки та власного досвіду поступово виводить нас з манівців на магістральні шляхи історичного знання. Йдеться насамперед про комплексний, інтегральний підхід, що охоплює не тільки політичну та економічну історію, а й культурно-духовну складову історичного процесу. Саме духовний світ людини як творця історії визначає її сутність, тому перенесення центру уваги на людину відкриває значні перспективи перед шукачами історичної правди. Як слушно зауважив В.Смолій, основний зміст історії є далеко неповним без присутності в ній людини з її запитам та інтересами, думками, віруваннями, страхами, сподіваннями, приватним життям і життям у колективі¹.